

References

1. Blum-Kulka Sh. (1986), Shifts of cohesion and coherence in translation. Interlingual and intercultural communication: Discourse and cognition in translation and second language acquisition studies, pp. 17–35.
2. Cartoni B., Zufferey S., Meyer T., Popescu-Belis A. (2011). How comparable are parallel corpora? Measuring the distribution of general vocabulary and connectives, Proceedings of the 4th Workshop on Building and Using Comparable Corpora: Comparable Corpora and the Web, Association for Computational Linguistics, pp. 78–86.
3. Inkova O. (2015). On the delimitation of functional class of connectors, Trends in Slavic Studies, pp. 657–668

УДК: 55-02(78: 21)

Юлдашева Вохида Назаровна
ҚарДУ.Немис тили ва адабиёти каф.

ТАЪЛИМ МАСКАНЛАРИДА НЕМИС ТИЛИДА ПАЙТ ЭРГАШ ГАПЛАРНИ МАШҒУЛОТЛАРДА ЎРГАНИЛИШИ МАСАЛАЛАРИ

Аннотация:

В данной статье рассматриваются вопросы изучения обстоятельства времени в немецком языке на занятиях образовательного учреждения.

Калит сўзлар: *вақт тушунчаси, воқеа-ҳодиса, боғловчилар, бош гап.*

Мамлакатимизда хорижий тилларни ўрганишга бўлган қизиқиш кун сайин ортиб бораётганлиги, қолаверса, хорижий тилларни ўрганиш давр талабига айланиб улгурганлиги ва Давлат сиёсати даражасига етганлиги тил ўрганишнинг аҳамиятини янада оширади ва соҳа проф-ўқитувчилари олдига катта масъулиятни юклайди.

Сир эмас, бугунги талабаларимиз немис тилини ўрганишга қийинчилик билан эришадилар. Бунинг асосий сабаби эса таълим масканларида тилни ўргатишга бўлган методиканинг камчилигидадир.

Машғулотлар шуни кўрсатадики, талабалар кўпинча немис тилида эргаш гапларнинг моҳиятига тўлиқ тушуна олмайдилар. Бунинг учун эса проф-ўқитувчиларда ижодкорлик хиссини ривожлантириш керак.

Пайт эргаш гаплар wann?, bis wann?, seit wann?, wie lange?, wie oft? каби саволларга жавоб бўлиб келади. Улар бош гапдан олдин, кейин ва унинг ўртасида келиш хусусиятига эга. Қиёсланг: 1. Nachdem er alle Zeitungen durchblättert hatte, begann er sich Notizen zu einem Prozeß zu machen. (D. Kellermann. Der 9. November, S. 58). 46 2. Arnold bleibt, nachdem auch Stefan dazu geraten hat, bei Schmidt wohnen. (W. Bredel. Die Vater, S. 221). 3. Der Ausdruck ängstlicher Sorge wich auch nicht von ihrem Gesicht, nachdem, sie unter den

Wartenden die Tochter entdeckt hatte. (B. Uhse. Die Patrioten, S. 166). Пайт эргаш гапларда вақт тушунчаси бош гапга нисбатан белгиланади. Унда ифодаланган воқеа-ҳодиса бош гап билан бир вақтда, ундан олдин ва ундан кейин юзага келиши мумкин. Бу нарса немис тилида икки хил йўл билан амалга оширилади: 1) муайян бир замон формасининг ишлатилиши орқали; 2) тегишли боғловчиларни қўллаш йўли билан: als, bevor, bis, da, ehe, indem, indessen, indes, kaum, daß, nachdem, seit, seitdem, sobald, solange, so oft, während, wenn, wie, wo. Баъзи ҳолатларда вақт маъноси феълнинг замон формасига нисбатан боғловчиларда аниқроқ, конкретроқ ифодаланган бўлади. Бу нарса билан биз bevor, che ёки bis боғловчиларида кузатамиз. Агарда пайт эргаш гапдаги воқеа-ҳодиса бош гапдаги воқеа-ҳодиса билан бир вақтда ифодаланган бўлса, қўшма гап компонентлари бир-бири билан während, indem (selten), indessen, indes, wobei, solange, als wenn боғловчилари орқали боғланган бўлади. Бу ердаги während, indes, indessen, indem, wobei боғловчилари бир-бирига синоним. Улар ўрнида кўпинча während боғловчиси ишлатилади. 1. Während sein Bruder mein Porträt malte, spielte er uns in seiner bewundernswert gebundenen und wohl lautenden Art „Tristan“ vor. 2. Indem er den Kampf des russischen Volkes im vaterländischen Krieg gegen den Korsischen Eroberer darstellte, dachten alle an das heldenhafte sowjetische Volk im Großen Vaterländischen Krieg gegen den Faschismus. Und indem er den schwächlichen Untergang des napoleonischen Heeres schilderte, sah er auch bereits das Ende der Faschisten voraus. (Aus der Zeitung). Während боғловчиси кўпинча айнан бир вақтнинг ўзида содир бўлаётган воқеа-ҳодисаларни мантиқан бир-бири билан қиёс қилишга олиб келади. Масалан: Während Philipp in Berlin den 1. Mai als Triumphtag der Arbeiterklasse feiert, prügelt in München die Polizei die Maidemonstration auseinander und verhaftet wahllos Männer und Frauen. (W. Pollatschek, S. 191). 47 Indem боғловчиси ҳозирги замон немис тилида пайт эргаш гапдан кўпроқ равиш эргаш гапларда қўлланади. Агарда бош ва эргаш гапнинг эгаси турли хил шахс ва нарсаларни ифода этсагина пайт эргаш гап юзага келади. „... Gabriele“ sagte er plötzlich, indem die Augen ihm übergingen. (Th. Mann. Der Untertan. S. 11). Агарда бош ва эргаш гапнинг эгаси бир хил шахс сифатида намоён бўлса, равиш эргаш гап ҳосил бўлади. Қиёсланг: Die Proletarier können sich die gesellschaftlichen Produktivkräfte nur erobern indem sie ihre eigene bisherige Aneignungsweise und damit die ganze bisherige Aneignungsweise abschaffen. (Auk der Zeitung). Боғловчилар ичида indes, indessen жуда кам учрайди. Қиёсланг: 1. Seine Rachgier und seine Eifersucht kämpften, indes er sich nicht regte (H-Mann. Der Untertan. S. 168). 2. Mit einem Zu beruf sprang Nandu auf seine fein gebildeten Füße, indessen Sita und Schreibdamen gesenkten Hauptes still sitzen bleiben (Eben da, S. 266). Wobei боғловчиси орқали боғланган пайт эргаш гаплар ҳам равиш эргаш гапига яқин туради. Die Villard erzählte Fenster und Waschlecken scheuernd, wobei ihr die Meunier manchen Handgriff tat. (A.Seghers. Die Toten bleiben jung. S. 19). Solange боғловчили орқали бош гапга боғланган пайт эргаш гаплар бош гапдаги иш-ҳаракатни чегаралаб қўяди. 1. Helmut fand es schwer, ihr

zu antworten, solange sie ihm den Rücken zuwandte. (B. Uhse. Die Patrioten. S. 264). 2. ... solange ihre Gedanken von den unmittelbar auf sie eindringenden Anforderungen des Tages beansprucht wurden, war ihr kaum eine Veränderung anzusehen gewesen. (Eben da, S. 321). Sooft боғловчисига эга бўлган пайт эргаш гап икки воқеа-ходисанинг такрорланишини кўрсатади. Қиёсланг: 1. Sooft sie lachte, hob sie die Hand vor den Mund, um eine Zahnücke zu verbergen. (B.Kellermann. Der Tunnel. S. 345). 2. Sooft er auch zu ihr hinsah, immer blieb ihr Kopf gesenkt. (W. Bredel. Die Väter. S. 288). 48 Als ва wenn боғловчилари замонни аниқ кўрсатмайди. Бу мақсадни амалга ошириш учун замон формалари хизмат қилади. Агарда бош ва эргаш гапдаги ҳаракат бир вақтнинг ўзида амалга ошса кўшма гапнинг ҳар иккала компонентида ҳам бир хил замон формалари ишлатилади. 1. Als sie auf dem hochgelegenen Bahnhof in Schiere ankamen, schien die Sonne, doch hatte es zuvor geregnet. (B. Uhse. Die Patrioten. S. 11). 2. „Sie räumte sonst erst auf, wenn mein Vater auf Arbeit war“. (A.Seghers. Das siebte Kreuz. S. 255). Агарда бош ва эргаш гаплардаги иш ҳаракат турли даврларда содир бўлган бўлса, кўшма гап компонентларида турли хил замон формалари ишлатилади. Қиёсланг: 1. ... und wenn er daheim seine Arbeit getan hatte, las er in seinen Büchern oder beschäftigte sich im Garten. (Th. Mann). 2. Wenn sie sich für die Einladung bedankt haben und gegangen sind, ordnet Cäsar die Entlassung und Verhaftung des Polizeiädiln an. (W.Bredel. Gedichte. S. 175). Ушбу мисолларимизда эргаш гапдаги иш ҳаракат бош гапникидан олдин содир бўлган. Als боғловчиси билан бош гапга боғланган эргаш гапдаги иш ҳаракат бош гапникидан кейин юзага келиши ҳам мумкин. Масалан: 1. Herr Friedmann hatte kaum seinen Dank und seine Zusage hervorgebracht, als der Türgriff energisch niedergedrückt wurde und der Oberleutnant eintrat. (Th. Mann. Der 9. November. S. 11). Пайт эргаш гаплар ичида энг кенг тарқалган боғловчилар – бу als ва wenn боғловчилари бўлиб ҳисобланади. Als боғловчиси ўтган замонда бир мартагина содир бўлган иш-ҳаракатларни ифода этадиган пайт эргаш гапларни бош гапга боғлашда ишлатилади. Wenn боғловчиси эса ўтган ва ҳозирги замонга нисбатан бир –неча бор такрорланиб турадиган воқеа-ҳодисаларни баён қилувчи эргаш гапларни бош гапга боғлаш учун хизмат қилади. Als боғловчиси ўтган замонда бирвақтнинг ўзида содир бўладиган ишҳаракатларни ифода этади. Масалан: Als ich sechzehn Jahre alt war, kam er von Rom, von der Universität, und begann mir den Hof zu machen. (H.Mann. Der Untertan. S. 5). 49 Агарда эргаш гап бош гапниқига нисбатан олдин содир бўлган воқеа-ходисани баён этса, унда кесим Plusquamperfekt-да туради: Als es aber völlig hell geworden war, schlug er die Augen auf und sah mit einem großen, schmerzlichen Blick um sich. (Th. Mann. Der 9. November. S. 288). Кесим sein + Partizip II ёки лексик бирикмалар орқали ўз ифодасини топиши ҳам мумкин. Қиёсланг: 1. Als der Zahn gezogen war, lag Hanno acht Tage lang krank. (Th.Mann. Der 9. November. S. 341). 2. Als das Lied zu Ende war, klatschte der Saal Beifall. Олдин содир бўладиган воқеа-ҳодисани баён этишда als боғловчисига nachdem боғловчиси синоним тарзида намоён бўлади. Масалан: Nachdem das Lied zu Ende war, klatschte der Saal Beifall. Wenn

боғловчиси шарт эргаш гапни бош гапга боғлашда ҳам ишлатилади. У пайт эргаш гапни билан шунчалик якинки, баъзан уларнинг қай бири пайт эргаш гап, қай бири шарт эргаш гап эканлигини аниқлаш қийин. Қиёсланг: 1. „Grünlich vernachlässigte mich, und wenn er einmal bei mir saß, so las er die Zeitung“. (W. Bredel. Die Söhne. S. 341). 2. „Wenn man so im Walde gelaufen ist, bekommt man Appetit, nicht wahr?“ (Eben da, S. 356). Wie, da ва wo боғловчилари одатда бир марта содир бўладиган воқеа-ходисаларни ифода этувчи эргаш гапларни бош гапга боғлаш учун хизмат қилади. Бундай пайтда эргаш гапдаги иш ҳаракат бош гапники билан бир вақтда ёки ундан олдин юзага келадиган воқеа-ходисаларни баён қилади. 1. Wie er an seine Maschine zurückgeht, blickt Karl ihm nach. (W. Bredel. Die Söhne. S. 56). 2. Jetzt, da diese seltsame Ruhe um sie herum eingetreten war, schien sie zusammengefallen und um Jahre gealtert zu sein. (Eben da. S. 44). 3. Jetzt, wo der Mörser nicht mehr Knirschte, war es vollkommen still. (A. Seghers. Die Toten bleiben jung. S. 106). Бош гапникдан олдин содир бўлган воқеа-ходисаларни ифода этиш учун nachdem, kaum daß, sobald боғловчилари хизмат қилади. Аммо бу нарса nachdem 50 боғловчиси билан боғланган пайт эргаш гапларда феълнинг замон формаси орқали ҳам ўз аксини топади. Қиёсланг: 1. Jetzt, nachdem er unten an der Tür das verabredete Signal für Fahrt erblickt hat, ist ihm noch beklommener zumute. (W. Bredel. Die Söhne. S. 164). 2. Nachdem der Alte Hut und Stock in die Ecke gestellt hatte, setzte er sich in den Lehnstuhl. (Eben da, S. 106). Олдин содир бўлган воқеа-ходисаларни баён қилишда sobald ва kaum daß боғловчилари қўлланади. Бундай пайт бош ва эргаш гапларда бир хил замон формалари намоён бўлади. Қиёсланг: 1. ... so hatte er die beiden jungen Leute, sobald Thomas reisefähig war, gemeinsam nach Pau abreisen lassen. (H. Mann. Der Untertan. S. 6). 2. Kaum daß die beiden die Wohnung verlassen hatten, waren Cäciliens Augen voll Tränen. (W. Bredel. Die Söhne. S. 247). Seitdem ва seit боғловчилари бош гапдаги иш ҳаракатнинг бошланиш пайтини кўрсатиб келади. Агарда бош ва эргаш гаплардаги гап ҳаракат бир вақтнинг ўзида бошланган бўлса ҳар иккала гапда ҳам бир хил замон формалари қўлланади. Қиёсланг: 1. Seitdem Reinholds Brief aus Dresden angekommen war, erschien ihm jeder weitere Warte tag noch unerträglicher als zu vor. (B. Uhse. Die Patrioten. S. 256). 2. Seit vor drei Wintern die Tanzstunde einmal in ihrem Hause gewesen war, liebte er sie. (H. Mann. Der Untertan. S. 248). Агарда эргаш гапдаги иш ҳаракат бошланмасдан олдин бош гапдаги иш ҳаракат тугалланган бўлса эргаш гап бош гапга bevor ва ehe боғловчилари орқали боғланган бўлади. Бундай ҳолатда эргаш гапдаги замон формаларининг ишлатилиши эркин бўлади. Қиёсланг: 1. Es vorgehen oft Monate, oft fast ein Jahr, ehe ein Bewohner von Geschaut in das jenseitige Tal hinüberkommt ... (W. Bredel. Die Väter. S. 259). 2. Sie waren ölend vor Hunger. Aber sie Habens auf Tusch gelegt, bevor sie nach dem Brot gelangt haben. (A. Seghers. Das siebte Kreuz. S. 289). 51 Bis боғловчиси бош гапдаги иш ҳаракатнинг муайян бир пайтгача давом этишини кўрсатиб келади. Одатда бош гапдаги иш ҳаракатнинг бошлангунига эргаш гапдаги ҳаракат тугалланганлиги англатилади. Бундай пайт кўпинча бош гап таркибида so коррелати ўрин

эгаллайди. Масалан: Arnold steckt sein Gesicht so lange in dem warmen Sonnenstrahl, bis er entschwunden ist. (W. Bredel. Die Väter. S. 158). Пайт эргаш гапларда одатда индикатив ишлатилади. Чунки бу ерда реал мавжуд бўлган воқеа-ҳодисалар ҳақида фикр юритилган бўлади. Фақат пайт эргаш гап бош гапга bis боғловчиси билан боғланганда Konjunktiv қўлланиши мумкин. Бундай пайт бош гапнинг кесими ўтган замонда турган бўлади. Қиёсланг: 1. Sie schwieg vor Don Alfonso, sie machte ihm keine Vorwürfe, sie wartete, bis er reden werde. (L. Feuchtwanger. Der falsche Nero. S. 66). 2. So wartete sie ab, bis er von alleine dem Mund auftun würde.

Адабиётлар:

- 1.Эйхбаум Г.Н. Подчинительные союзы в современном немецком языке. – Иностранные языки в школе. 1972, № 6. 22.
2. Arsenjewa M.G. und andere Grammatik der deutschen Sprache. М., 1957.
3. Glinz H. Die innere Form des Deutschen. Bern und München, 1965. 24.
4. Der Große Duden. Grammatik der deutschen Sprache. Leipzig; 1962, 25.
5. Erben J. Abriß der deutschen Grammatik. Berlin, 2008. S. 384. 26.
6. Kauffmann G. Das konjunktivische Bedingungsgefüge im heutigen Deutsch. Tübingen, 2003, S. 86. 27.
7. Kern F. Die deutsche Satzlehre, Berlin, 1988. 28.
8. Moskalskaja O. Grammatik der deutschen Gegenwartssprache. М., 1971. 29.
9. Hartung W. Die zusammengesetzten Sätze des Deutschen. Berlin, 1964. 30.

УДК: 456-02(45:002)

Усмонова Дилфуза Рахматуллаевна
Преп. каф. рус и мировой литературы.
Термезского государственного университета.

ПРОЕКТНАЯ МЕТОДИКА – ЭФФЕКТИВНОЕ СРЕДСТВО ОРГАНИЗАЦИИ ТВОРЧЕСКОЙ И УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА УРОКЕ РУССКОГО ЯЗЫКА

Annotatsiya

Ushbu maqolada muallif rus tili darslarining samaradorligini ta'minlashda auditoriyadan tashqari mashg'ulotlarni tashkillashtirishning ahamiyati haqida fikr yurotadi.

Kalit so'zlar va iboralar: rus tili, loyiha uslubi, auditoriyadan tashqari ishlar, guruh kichik loyihalari.

Ключевые слова и фразы: русский язык, проектная методика, внеаудиторные мероприятия на русском языке, групповой мини-проект.

Ввиду постоянной необходимости поддержания интереса и повышения мотивации к изучению русского языка у религиозного вуза важным средством в достижении этой цели является проведение внеаудиторных мероприятий на русском языке.